

یادداشت

حجت‌الاسلام دکتر حبیب‌الله بابائی | نویسنده و پژوهشگر

تأملی در مصیبت سازنده فاطمی

در ارزیابی یک مکتب یا شخصیت تاریخی، یکی از عمیق‌ترین معیارها، بررسی چگونگی مواجهه آن با «دوگانه‌ها» است؛ دوگانه‌هایی چون فرد و جامعه، ظاهر و باطن و دین و دنیا. انسان‌های بزرگ، ظرفیت جمع این تضادهای ظاهری را در وجود خود دارند. در این میان، شخصیت حضرت فاطمه زهرا (س) جایگاهی منحصربه‌فرد دارد اما به نظر می‌رسد ما در فهم ابعاد وجودی ایشان، با یک نارسایی مواجهیم؛ غلبه نگاه «مصیبت‌محور» بر نگاه «معرفت‌محور». رویکرد رایج، غالباً بر جنبه‌های اندوه‌بار حیات ایشان تمرکز کرده‌ و از ظرفیت‌های معرفتی، هویتی و تمدنی آن غفلت ورزیده است. اگر یاد فاطمه (س) در زن مسلمان امروز، قدرت و هویت و در جامعه ما عزت نیافریند، باید در شیوه تبیین خود تردید کنیم. نباید از شخصیتی عزیز و مقتدر، ناخواسته تصویری منفعل و ضعیف به نمایش بگذاریم.

برای عبور از این سطح و رسیدن به درکی عمیق‌تر، باید به فلسفه «رنج» در حیات ایشان بپردازیم. در الهیات شیعی، می‌توان دو گونه رنج را از یکدیگر تفکیک کرد: درد فقدان:ناشی از «نداشتن»؛ «نداشتن سلامتی، ثروت یا عزیزان». این رنج، حاصل یک خلأ است و اگر مدیریت نشود، می‌تواند به پوچی و بی‌معنایی ختم شود. بخشی از آلام حضرت صدیقه(س) پس از رحلت پدر بزرگوارشان، بی‌شک از این جنس بود؛ مصیبتی عمیق و جانکاه که شاید در تاریخ، نظیری برای آن نتوان یافت. درد وجدان (درد وجودی): این درد، نه از «نداشتن» که از «داشتن» یک آرمان، یک مسئولیت و یک حقیقت سرچشمه می‌گیرد. این رنج، شبیه درد مادری است که برای به دنیا آوردن فرزندش تحمل می‌کند؛ دردی که با عشق همراه است و به امری وجودی و معنادار منجر می‌شود. رنج پیامبران از این جنس است؛ چنان‌که پیامبرخاتم(ص) فرمودند:«هیچ پیامبری مانند من آزار ندید.» این آزار، بهای به سرانجام رساندن رسالتی الهی است؛ پس تمرینش و سازنده است.

مصیبت‌های حضرت فاطمه (س) را باید در پرتو این تفکیک بازخوانی کرد. اندوه ایشان، صرفاً یک حزن منفعل نبود، بلکه به تعبیری «حرزٌ خُرکی» (اندوه حرکت‌بخش) بود. این غم، ایشان را زمینگیر نکرد، بلکه به‌کنشگری واداشت. او که بین درد و دیوار بر زمین افتاد، همان کسی است که در مسجد، استوار ایستاد و خطبه‌فدکیه‌ی ابراردار فرمود. این خطبه، نه یک دادخواهی شخصی برای بازپس‌گیری یک ملک، بلکه یک «مانیفست» تمدنی برای جلوگیری از انحراف در مسیر رسالت بود. غم او، غمی وجودی بود؛ اندوه بر انقطاع وحی و مشاهده آغاز مسیری باطل درامت پیامبر(ص). بر این اساس، حکمت «یاد مصیبت» نیز آشکار می‌شود. ما در طول قرن‌ها، صرفاً برای یک «فقدان» اشک نریخته‌ایم؛ ما برای یک «وجدان» بیدار و یک حقیقت حاضراشک می‌ریزیم. بزرگداشت آن مصیبت، اتصال به یک معنای سازنده است که نه تنها برای خود آن حضرت، بلکه برای تمام کسانی که آن را یاد می‌کنند، معرفت و هویت خلق می‌کند. این اشک، اشک بر یک حقیقت‌زنده است.

بنابراین، گذار از نگاه سطحی به مصیبت و رسیدن به فهم «مصیبت سازنده» فاطمی، یک ضرورت تمدنی است. باید از تصویر بانویی صرفاً محزون و مظلوم، به سیمای زنی حق‌طلب، کنشگر و هویت‌ساز برسیم که اندوهش، نه عامل انزوا، بلکه موتور محرک یک جنبش تاریخی برای دفاع از حقیقت بود.

خبر

از نهم تا هجدهم آذرماه، تهران و تبریز میزبان فصلی نو از گفت‌وگوی میان سینما و جامعه خواهند بود؛ جایی که دومین جشنواره ملی فیلم «ایشار» با محوریت پژوهش و خلاقیت برگزار می‌شود.

به گزارش ستاد رسانه‌ای جشنواره، مرکز نوآوری و توسعه فناوری پژوهشگاه علوم انسانی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز و دانشگاه بین‌المللی سوره با همکاری

اتحاد دانشگاه و سینما

در جشنواره «ایشار»

گام اول برای بیدار سازی امت

دکتر رجبی دوانی معتقد است خطبه حضرت زهرا(س)

دفاع جانانه‌ای از ولایت و مبارزه‌ای با

تحریفات پس از رحلت پیامبر بود

به یکی از مباحث حساس

و بسیار مهم تاریخ اسلام

می‌پردازیم؛ موضوع

«فدک» و پرسش‌هایی که

حول غصب آن و واکنش

حضرت فاطمه زهرا(س)

مطرح می‌شود. که اتفاقاً

مؤلفه‌های کلان تمدن محوری، هدایتگری انسان و ادامه روند هدایتگری در سنت نووی از مواضع حضرت صدیقه طاهره(س) در این واکنش برحق بوده و نباید آن را به مطالبه مال شخصی تقلیل داد. برای بررسی این موضوع، با صاحب‌نظر و کارشناس ارجمند تاریخ اسلام دکتر محمدحسین رجبی دوانی گفت‌وگو کردیم.

۱ چرا اساساً حضرت زهرا(س) درباره فدک وارد احتجاج و گفت‌وگو شدند؟ با توجه به این‌که مقام ایشان به گونه‌ای است که فراتر از دغدغه‌های مادی به نظر می‌رسد؟

پیش از هر چیز باید این نکته را روشن کنیم که شخصیت حضرت زهرا(س)، همچون پدر بزرگوارشان پیامبر اکرم(ص) و همسرشان امیرالمؤمنین(ع)، مظهر اسلام ناب و تجسم بی‌اعتنایی به دنیا و مظاهر دنیوی است. بنابراین ورود ایشان به بحث فدک، هرگز به دلیل دل‌بستگی به مال یا منفعت شخصی نبود.

۲ بله پس انگیزه و علت اصلی این ایستادگی چه بود؟

نکته همین جاست. اولیای الهی با این‌که نسبت به دنیا بی‌رغبت هستند اما در برابر ظلم و زور ساکت

نمی‌نشینند. وقتی مالی مشروع در اختیار انسان قرار دارد و گروهی می‌خواهند با زور آن را سلب کنند، سکوت در برابر این تعدی، به‌خودی خود، نوعی گناه و تأیید ظلم است. در احادیث نیز تصریح شده کسی که برای دفاع از مال مشروع خود در برابر سارق یا ظالم بایستد و حتی اگر در این راه کشته شود، شهید محسوب می‌شود.

۳ بنابراین حضرت زهرا(س) از موضع دفاع از حق و مبارزه با ظلم وارد میدان شدند؟ دقیقاً همین‌طور است. ایشان نه به‌دلیل علاقه

یکدیگر، مجموعه نشست‌های علمی با عنوان «سینما، ایثار و جامعه» را برگزار می‌کنند.

این نشست‌ها با دبیری علمی دکتر محمد نجاری، در قالب شش برنامه تخصصی حضوری و مجازی، تلاش دارند مفهوم ایثار را از منظر بین‌رشته‌ای و هنری بازخوانی کنند. حضور استادان دانشگاه، هنرمندان و دانشجویان، این رویداد را به عرصه‌ای برای پیوند

عمیق میان علم و هنر بدل کرده است. در کنار این نشست‌ها، بخش‌های رقابتی، ویژه و فیلم‌نامه‌نویسی نیز برگزار می‌شود تا استعدادهای تازه در سینمای

ارزش‌محور شناسایی شوند.

دبیر جشنواره امسال، محمد کرم‌اللهی، شعار «ایران، سرای امید» را به‌عنوان رویکرد محوری انتخاب کرده‌است.

۱ محتوای اصلی خطبه حضرت‌زهرا(س) و پیامی که دنبال می‌کرد؟

در این خطبه، حضرت‌ابتدا معارف بلندتوحیدی، اعتقادی و الهی را بیان می‌کنند تا مخاطبان را از نظر فکری در جایگاه درست قرار دهند. سپس به تشریح جایگاه بی‌بدیل امیرالمومنین(ع) می‌پردازند؛ خدمات بی‌نظیر او به اسلام، نقش او در تثبیت دین و ویژگی‌هایی را که او را تنها فرد شایسته ولایت پس از پیامبر می‌ساخت.

این بخش از خطبه در حقیقت ستون اصلی پیام حضرت است؛ نشان دادن این‌که ولایت حقیقی از مسیر خود منحرف شده است و جامعه به‌جای تسکع به معیار الهی، گرفتار مصلحت‌سنجی‌های انسانی و سیاسی شده‌است.

۲ حضرت زهرا(س) در خطاب به مردم مدینه چه انتظاری از آنان داشتند؟

حضرت در ادامه خطبه با لحنی آمیخته به درد، تعجب و گلایه، مردم مدینه ـ به‌ویژه انصار ـ را خطاب قرار می‌دهند؛ همان کسانی که در دوران حیات پیامبر با او پیمان بسته بودند که از اهل بیتش همچون عزیزترین افراد خود دفاع کنند. حضرت به‌آن یادآوری می‌کنند که شما هم توان دارید، هم نیرو، هم سابقه جهاد؛ پس چرا در برابر این ظلم آشکار، این انحراف خطرناک و این شکستن عهد تاریخی سکوت کرده‌اید و اقدامی نمی‌کنید!

این بخش از خطبه در حقیقت دعوتی است برای بیداری اجتماعی؛ دعوتی برای برخاستن در برابر انحرافی است که می‌توانست مسیر آینده امت را برای همیشه دگرگون کند.

این سخن امام در حقیقت تکمیل‌کننده پیام مادرشان حضرت زهرا(س) است؛

مطالبه فدک، مطالبه عدالت، حقیقت و بازگشت رهبری امت به مسیر الهی است؛ نه مطالبه یک باغ و نه مطالبه ثروت.

۳ با این توصیف، انگیزه اصلی حضرت زهرا(س) سلام‌الله‌علیها برای ورود به مناظره چه بود؟

ایستادگی ایشان در برابر غصب فدک، برخاسته از احساس تکلیف الهی بود. وقتی حقی مشروع به ناحق سلب می‌شود، سکوت به معنای تأیید ظلم است. حضرت‌زهرا(س) برای مقابله با همین انحراف آشکار، وارد میدان احتجاج شدند و در مناظره‌ای استوار، مستند و خدشه‌ناپذیر، استدلال‌های طرح‌شده (از سوی خلیفه) را با قدرت ابطال کردند.

۴ هدف اصلی خطبه مشهور، محورها و مؤلفه‌های بنیادین طرح‌شده از سوی حضرت‌زهرا(س) چه بود؟

این یک سوءتفاهم رایج است. خطبه‌ای که حضرت زهرا(س) در مسجد ایراد فرمودند ـ خطبه‌ای که بحق از تأثیرگذارترین و لایزه‌افکن‌ترین خطبه‌های تاریخ اسلام است ـ هرگز برای بازگرداندن فدک نبود. ایشان با آن خطبه، در جمع مردانی که بسیاری از آنان در آزمون ولایت مردود شدند، حقیقتی بسیار فراتر را بیان کردند. این خطبه دفاع از ولایت است، نه خطبه مطالبه مال. حضرت در آن خطبه، از ریشه‌های انحراف، از تحریف مسیر امامت و از گسستن رشته‌ای که پیامبر برای هدایت امت نهاده بود سخن گفتند. فدک تنها نماد و مصادق یک ظلم بود؛ اما هدف اصلی، هشدار درباره انحراف آینده امت است.

۵ پس خطبه مشهور حضرت‌زهرا(س) را باید «خطبه دفاع از ولایت» نامید؟

علت این نام‌گذاری آن است که حضرت‌زهرا(س) در متن خطبه، خود آشکارا اعلام می‌فرمایند که فدک برای ایشان ارزش مادی ندارد. ایشان با صراحت خطاب به غاصبان می‌گویند: فدک همچون شتری پالان‌کرده، از آن شما باد؛ اما همین فدک در قیامت گریبان‌تان را خواهد گرفت. این سخن، اوج بی‌اعتنایی حضرت به مال دنیا و درعین حال، هشدار روشن نسبت به عواقب ظلم و غصب است.

به همین دلیل روشن می‌شود که فدک بهانه‌ای برای بیان حقیقتی بزرگ‌تر بود؛ حقیقت غصب خلافت و ظلمی که بر ولایت روا داشته شد. حضرت زهرا(س) از مطالبه فدک بهره می‌گیرند تا انحرافی را که در رأس جامعه اسلامی شکل گرفته بود برای مردم آشکار کنند.

اکران

چراغ سبز

برای «موی گرگ» و «جهیزیه»

شورای پروانه نمایش سازمان سینمایی کشور با اکران دو فیلم تازه موافقت کرد. بر اساس اعلام اداره‌کل روابط عمومی این سازمان، فیلم‌های «موی گرگ» به تهیه‌کنندگی امیرحسین علم‌الهدی و کارگردانی فریدون نجفی و «جهیزیه» به تهیه‌کنندگی مهدی منیری و کارگردانی امین قوامی دهرکدی، مجوز نمایش عمومی دریافت کردند. موی گرگ پیش‌تر در سی‌وهفتمین جشنواره فیلم‌های کودکان و نوجوانان، با دریافت پروانه زرین صلح، جایزه شهید بهنام محمدی و دیپلم افتخار بازیگر نوجوانش، درخشان ظاهر شده بود. این فیلم با روایتی انسان‌دوستانه به مضامین اخلاقی و اجتماعی در جهان کودکی می‌پردازد. از سوی دیگر، فیلم جهیزیه اثری خانوادگی با لحنی اجتماعی است که نگاهی واقع‌گرایانه به طبقه متوسط دارد و به‌زودی برای نمایش در سینماهای سراسر کشور آماده می‌شود. همزمان با این خبر، آثار در حال اکران چراغ‌یه نمی‌کنی، پدران، عطر آهن و سرهنگ ثریا همچنان بر پرده سینماها حضور دارند و تنوعی از مضامین اجتماعی و انسانی را پیش‌روی مخاطبان قرار داده‌اند.

۱ و هدف نهایی حضرت از طرح موضوع فدک؟

هدف حقیقی، نه مال، نه زمین و نه دارایی؛ بلکه احیای حق ولایت بود. ولایت همان نقشه الهی برای هدایت بشر است، طرحی که خداوند برای سعادت انسان قرار داده بود اما اکنون مورد بی‌وفایی و خیانت قرار می‌گرفت.

به عبارت دیگر، حضرت زهرا (س) ورای مطالبه فدک، در حقیقت برای احیای آن حقیقت بزرگ ـ یعنی ولایت حقه امیرالمؤمنین (ع) ـ قیام کردند؛ ولایتی که تاوam رسالت و ضمانت سلامت مسیر امت بود.

۲ به‌فرموده شما، حضرت زهرا (س) فدک را مطالبه کردند تا مردم را به صحنه بیاورند و اسلام را از انحراف و بدعت نجات دهند؟

بله، دقیقاً. مطالبه فدک در واقع یک حرکت هدمند و راهبردی بود تا جامعه از خواب غفلت بیدار شود و جریان انحرافی که پس از رحلت پیامبر شکل گرفته بود، آشکار شود. حضرت زهرا(س) می‌خواستند مسیر رهبری امت دوباره به‌دست صاحب ولایت حقیقی ـ همان فردی که خداوند برای هدایت بشر تعیین کرده است ـ بازگردد. فدک تنها یک «نماد» بود؛ نماد حق مسلوب، نماد ولایت غصب‌شده و نماد عدالتی که از مسیر الهی خارج شده بود.

۳ بنابراین باید این منطق و رویکرد در نسل‌های بعدی اهل بیت نیز ادامه یافته باشد؟

بی‌تردید. همان روح منطقی، الهی و حکیمانه‌ای که در حرکت حضرت زهرا(س) دیده می‌شود، در نسل‌های بعدی اهل بیت (ع) نیز ادامه یافت. نمونه بسیار روشن آن، مواجهه امام موسی کاظم(ع) با هارون عباسی است. هنگامی که هارون گفت: «حاضرم فدک را به تو بازگردانم؛ فقط حدود آن مشخص کن»، امام با استدلالی شگفت‌آور حقیقت را آشکار کردند.

امام فرمودند: «اگر راست می‌گویی، حدود فدک را تعیین می‌کنم.» سپس حدودی را بیان کردند که عملاً تمام عالم اسلام را دربر می‌گرفت:
• حد شرقی: سمرقند • حد جنوبی: عدن • حد غربی: مغرب • حد شمالی: آذربایجان

این بیان امام موسی کاظم (علیه‌السلام) نه یک توصیف جغرافیایی، بلکه یک حقیقت اعتقادی بود.

۴ روح پیام امام موسی کاظم (ع) به هارون و کارگزارانش چه بود؟

امام می‌خواستند روشن کنند که مطالبه فدک در اصل مطالبه یک «زمین محدود» نبوده و نیست؛ بلکه مطالبه ولایت بر تمام قلمرو اسلامی است. یعنی آن قلمرویی که باید تحت فرمان الهی، تحت ولایت حقه و در مسیر هدایت و عدالت اداره شود. فدک، نماد این حقیقت است؛ ولایت باید در جایگاه الهی خود قرار گیرد تا امت به سعادت برسد.

این سخن امام در حقیقت تکمیل‌کننده پیام مادرشان حضرت زهرا(س) است؛ مطالبه فدک، مطالبه عدالت، حقیقت و بازگشت رهبری امت به مسیر الهی است؛ نه مطالبه یک باغ و نه مطالبه ثروت.

تولید

تجربه فرامرزی بابک خواجه‌پاشا

بابک خواجه‌پاشا، کارگردان فیلم‌های تحسین‌شده آبی روشن و در آغوش درخت، تازه‌ترین پروژه‌اش بانام موقت «ریم» را به پایان رسانده است؛ اثری که با حضور بازیگران سینمای

لبنان ساخته شده و تجربه‌ای متفاوت برای این فیلمساز ایرانی رقم زده است.

به گفته نزدیکان پروژه، احتمال تغییر نام فیلم پیش از نمایش نخست وجود دارد. در این فیلم، تنها چند نقش کوتاه را بازیگران ایرانی ایفا کرده‌اند و محور اصلی روایت بر دوش چهره‌های خارجی است. خواجه‌پاشا قصد دارد ریم را برای اولین بار در جشنواره بین‌المللی فیلم فجر رونمایی کند. همزمان، او مشغول نگارش فیلم‌نامه‌ای تازه است تا سال جاری آن را به مرحله تولید برساند؛ پروژه‌ای با حال‌وهوای خانوادگی که فیلمبرداری‌اش به‌زودی آغاز می‌شود.

وداع بایک هنرمند

هادی مرزبان، کارگردان و بازیگر پیشکسوت تئاتر ایران، صبح یکشنبه دوم آذر در ۸۱ سالگی بر اثر سرطان پانکراس درگذشت. او چند روزی در بیمارستانی در تهران بستری بود و هفته گذشته عمل جراحی کیسه مغز را پشت سر گذاشت. مراسم تشییع این هنرمند ساعت ۹:۳۰ امروز از مقابل تالار وحدت به‌سوی قطعه هنرمندان بهشت زهرا(س) برگزار می‌شود. مرزبان که در تدارک اجرای نمایش «پریزاد» بود، آثاری ماندگار چون «بلخند باشکوه آقای گیل» و «خانمچه و مهتابی» را در کارنامه دارد.